

Кравчук М. В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор права УВУ, завідувач кафедри теорії
та історії держави і права ЮФ ТНЕУ

ЗБРОЙНІ СИЛИ – БАЗОВИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ: ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Сьогодні, як і століття тому в часи Першої світової війни, на етапі відродження новітньої Української держави, надзвичайно актуальним є питання про роль армії у власному державотворенні. У цьому плані герцог Веллінгтон у свій час зазначив: “Країна повинна мати велику й умілу армію, здатну зустріти ворога за межами кордону, інакше нам прийдеться очікувати зустрічі з ним вдома”. У цьому порівнянні є очевидними і логічно підтверджуються слова про те, що *“історія повторюється”*. З огляду на вагомість даної проблеми досить цінним і повчальним є досвід формування, місце та значимість Української Армії в розбудові національної держави в 1917-1921 рр. в добу Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського, Західноукраїнської народної республіки, Директорії. *Адже тільки завдяки Українській Центральній Раді, у новітній період ствердження нації, що для української державності було найголовнішою проблемою кінця 19 – початку 20 ст., із «бездержавної нації» українство трансформувалося у національно свідому, цивілізовану й політичну громаду і це стало апогеєм формування української «історичної нації».*

За твердженнями О. Копиленка, О. Рубльова, О. Реєнта, В. Верстюка, *Українська Центральна Рада, після її офіційного проголошення 17 березня 1917 р., стала фундатором відродження української нації, політичного і духовного визволення власного народу, яке ще називали “українізацією” та реалізації його права на самовизначення. Саме вона, в період перебування України в епіцентрі Першої світової війни, політичної кризи у Російській імперії (припинення діяльності Держдуми, формування Тимчасового уряду, виникнення двовладдя) та, у зв’язку з цими подіями, значного погіршення економічного стану українського люду, “очолила український національно-визвольний рух, надала українській революційній стихії організованих форм, об’єднала під своїм прапором провідні українські політичні партії, змусила російську революційну демократію рахуватись і вести діалог з українськими національними силами, проголосила Українську Народну Республіку і виступила її будівничим”.*

На думку вітчизняних вчених, потреба у глибинному науковому аналізі періоду діяльності УЦР є значимою і викликана багатьма причинами. У першу чергу, це порівняння процесів державотворення сучасної України і періоду Центральної Ради та використання у сучасній практиці цього збереженого історією масиву втілених і невілених у суспільне життя вчень, програм, планів, концепцій, доктрин розбудови власної держави, значущість яких важко переоцінити.

За словами Я. Яцківа: *“Читаючи протоколи засідань Центральної і Малої Рад, Ради Міністрів, урядові ухвали, надто часто ловиш себе на відчутті, що вони переносять тебе в сьогоднішні дні. У своїй радості і в своїй гіркоті... Писати про УЦР і її універсали необхідно не тільки тому, що до цього змушує збіг календарних дат, а й тому, що в діяльності Центральної Ради і*

сьогоднішніх політичних реаліях є чимало спільного, а ...значення та уроки минулого нашим суспільством, його елітою, засвоєні погано і осмислені слабо”.

Та найважливішим є досвід військового будівництва у той час, оскільки захист суверенітету і територіальної цілісності країни збройними силами слугує фундаментом держави. І хоча декларована автономія України у єдності з російською федерацією не передбачала територіального виокремлення українських земель, питання розбудови армії і визначення кордонів в період Центральної Ради було складовою державотворення і змістом багатьох державних актів України, все ж воно ґрунтувалося на її пацифістській політиці.

Отже, метою представленої наукової розвідки є встановлення, дослідження і аналіз особливостей розбудови Української Армії в процесі державотворення в період Центральної Ради, значимість цього досвіду для сучасних державотворців.

Ця тематика знайшла наукову розробку у працях сучасних вчених В. Верстюка, Р. Іванченко, О. Копиленка, В. Кульчицького, О. Реєнта, О. Рубльова, В. Румянцева, О. Мироненка, П. Музиченка, В. Солдатенка, О. Тимошука, Я. Тинченка, Б. Тищика, В. Шевченка, О. Шевченка, Я. Яцківа і ін.

Крізь всю історію українського державотворення проглядається тенденція, що Українське військо на різних етапах розбудови власної держави відіграло визначальну та ключову роль, про що переконливо підтверджують архівні матеріали, документи, наукові розвідки цієї проблематики. Саме під тиском мільйонів українських робітників, селян в шинелях, вояків Першої світової війни творилася Українська держава та її власне військо на початку ХХ ст. Доречно підкреслити, що це відбулося всупереч волі соціалістичного проводу Української Центральної Ради (далі УЦР), який був категоричним прихильником пацифістської політики державотворення та противником будівництва Української Армії.

Ще однією особливістю розбудови Української держави в 1917-1922 рр. було те, що цей процес відбувався у виключно складних умовах протидії сусідніх країн, кожна з яких мала територіальні претензії до України. Так, здійснювали активну експансію: Росія – землі колишньої Російської імперії; Польща – Західна Україна (Галичина й Волинь); Румунія – Буковина; а Угорщина і Чехословаччина – Закарпатська Україна. Але найбільш жорстоку боротьбу прийшлося вести у цей період з більшовицькою Росією під час Першої (грудень 1917 – травень 1918 рр.) і другої (грудень 1918 – червень 1919 рр.) російсько-українських війн. Та навіть у цій складній ситуації державники УЦР не відмовлялися від пацифістської політики. Саме у цей період була підтверджена уся помилковість нехтування військовим будівництвом УЦР. Я. Тинченко, характеризуючи його, відмітив, що “під час загрози державності України її уряд розглядав “винаходи” нового військового міністра, демобілізацію українізованих кадрових військових частин. Запровадження міліційної системи комплектування армії під час загрози інтервенції з боку більшовиків було рівноцінне “самознищенню власної держави”.

Стан і значимість Українського війська обговорювались на засіданні Генерального Секретаріату УЦР 20 грудня 1917 р., в ході вирішення питання про самостійність України. Зокрема О. Шульгіним було заявлено, що фактично УНР незалежна, а “для закріплення її сучасного становища потрібна сила, а не Універсал”. І ще, за твердженням М. Порша, “міняти курс політики у час

відсутності армії не можна, а армії у нас нема”, оскільки недостатнє її забезпечення, тому проголошення незалежності і самостійності України буде політичною помилкою.

Крім того, *“українські соціалісти – головна політична сила УЦР – по суті провалили багато в чому стихійний процес українізації армії, гальмували створення добровільних озброєних формувань Вільного козацтва”*.

Оцінку стану військ проводила УЦР на 9 сесій (15-25 січня). Зокрема, Б. Мартос вказав: “наша біда в тому, що хоча уся Україна і усе військо кричить «Слава Центральній Раді»!, проте, коли виникає необхідність стати на її захист, вони оголошують “нейтралітет”. Селяни так само нічого не роблять до тих пір, поки до них не придуть більшовики. Так було на Екатеринославщині, де селяни лише тоді взялися за вила, коли побачили, що більшовики прийшли їх грабувати. Безсилля наше в нашій некультурності”.

З цього приводу В. Верстюк зазначив, що “саме В. Винниченко, як голова Генерального Секретаріату, несе персональну відповідальність за неготовність УНР до війни з більшовиками. Його соціалістична ортодоксія, яку він ставив значно вище інтересів новопосталої української держави, стала причиною його конфлікту з С. Петлюрою, який змушений був подати у відставку з поста генерального секретаря військових справ”.

За твердженням Р. Іванченко: “УЦР відкинула досить сильні спроби творення Української Армії, хоча на всіх фронтах відбувався процес стихійної організації українських військ. Були відкинуті і пропозиції видатних українських політичних і військових діячів М. Міхновського та П. Скоропадського щодо організації українських військових формувань. ...Центральній Раді не вистачило ні мудрості, ні твердого розрахунку, ані світоглядного переконання чи просто почуття самозахисту для створення власного війська. Адже національна Армія – це щит і меч національної держави, єдиний гарант її існування”.

Аналіз цієї проблематики підтверджує, що лише на завершальному етапі своєї державницької діяльності УЦР повертається до активного формування Української Армії. Але, нажаль, було уже пізно. Після залишення Києва урядом УЦР під тиском військ Муравйова у січні 1918 р. УЦР, у зв'язку з відсутністю модерної армії, змушена була укласти з країнами Четверного союзу Брестську угоду. Німецько-Австрійська окупація стала однією з основних причин краху національного врядування в квітні 1918 р. в Україні. Отже, пацифістська політика керівників УЦР, відокремленість, неузгодженість дій військових формувань на різних напрямках, відсутність чіткої організації управління, неукомплектованість українських підрозділів і частин свідомими офіцерами-українцями (оскільки від них значною мірою залежить військова дисципліна, організованість і боєздатність підрозділів), низький професіоналізм вищого військового керівництва, відсутність достатнього матеріального і, особливо, грошового забезпечення, а також посилена більшовицька антиукраїнська пропаганда нівелювали ефективне військово-будівництво України в цей період, що завершився для УНР втратою самої держави. Керівництво УЦР, ГС на власному негативному досвіді переконалися, що ніяка інша структура не замінить Українську регулярну армію у справі захисту державного і національного суверенітету.

Нажаль, для сучасної влади уроки УЦР не стали дороговказом. Олександр Аргат у своїй статті “Утрачена армія здобутої держави” в Українській правді зазначив, що *“вся історія Сухопутних військ ЗСУ – це історія постійної*

оптимізації та скорочення. ...За 21 рік “Армія Апокаліпсису” (угруповання збройних сил СРСР на території вже незалежної України було найбільшою на той час у Європі формацією) перетворилася на деморалізований колектив з обслуговування небезпечного металобрухту”.

З цього ж приводу Юрій Шпак в інтернет-виданні “Политика” підкреслив: “Ні для кого не таємниця, що неспроможність захистити себе в перші дні російської агресії була породжена практично повним знищенням Української армії. Звичайно, вина у цьому не тільки В. Януковича, але і його попередників – Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенко. Але в часи В. Януковича знищення Армії набрало небувалих масштабів, очевидно не без допомоги радників і агентів колишнього “стратегічного партнера”. Достатньо згадати хоча б громадян Росії Д. Саламатіна, П. Лебедєва, які займали посаду міністра оборони України або керівників СБУ з їх “фсбуишним впливом”. Правда сьогодні дехто з державників прозрів. Так, Л. Кравчук у популярній телепередачі тепер заявив: “Треба будувати могутні Збройні Сили, жертвуючи навіть найдорожчим з точки зору матеріального забезпечення сім’ї, родини, України. Збройні Сили - сучасні, які можуть дати відсіч ворогові. ... А по-друге, треба вступати в НАТО”. Отже, Армія – це головний атрибут держави, базовий інститут, без якого держава не може функціонувати.

Подковенко Т. О.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права ЮФ ТНЕУ

МЕДІАЦІЯ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ

Право є важливим та невід’ємним елементом сучасного суспільного життя. Як регулятор суспільних відносин, через багатогранність своїх функцій право здійснює всебічний вплив на різні сторони людської діяльності. Право може виконувати свої регулятивні, охоронні, організаційні, інноваційні, а також виховні функції через інститут медіації. Крім перерахованих вище функцій, медіація реалізує також функцію розв’язання конфліктів, зміст якої полягає у тому, що у випадку суперечності інтересів індивідів, соціальних груп стосовно права, вона слугує засобом залагодження конфліктів.

На відміну від інших форм розв’язання спору, медіація/посередництво – це чітко структурований процес професійного втручання, зорієнтований на виконання завдання для вирішення конфлікту з позиції непротистояння. Його призначенням є залишити максимально можливий контроль за прийняттям рішень у самих учасників конфлікту і в той же час надати повноваження керувати процесом вирішення спірних питань третій стороні – посередникові [2, с. 86].

У семидесятих роках ХХ століття у Сполучених Штатах Америки була сформульована концепція альтернативного розв’язання конфліктів (ADR – Alternative Dispute Resolutions), як практична відповідь на класичну систему судочинства, яка до цього часу була єдинодоступним інституційним методом вирішення спорів між конфліктуючими сторонами [1, с. 4]. Альтернативні підходи до розв’язання спорів об’єднували цілий спектр методів, таких як: арбітраж, медіація, домовленість, переговори, мініпроцес, оцінка справи через експерта, а також їх гібридні різновиди. Незважаючи на те, що вказані методи